

Befejezetlen múlt

KONFERENCIA

 A KONFERENCIÁT ÉLŐBEN KÖZVETÍTJÜK
YOUTUBE- CSATORNÁNKON: @MMAMMKI

 KÉRJÜK, RÉSZVÉTELI SZÁNDÉKÁT
HONLAPUNKON JELEZZE: MMA-MMKI.HU

2022. április 25., 10.00

PESTI VIGADÓ
a Magyar Művészeti Akadémia székháza

Az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet a

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

intézménye.

Előszó

A kronológiailag tágran értelmezett századforduló idején több olyan társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális és művészeti probléma fogalmazódott meg, amelyekre máig sem találjuk a megfelelő választ, illetve számos egykor üdvözítőnek gondolt válaszról kiderült, hogy nem az, sőt nem egy közülük tragikus következményekhez vezetett. Az elmúlt években a százas évfordulók kapcsán sok szó esett az első világháborúról és az azt követő – a magyarság számára tragikus – békekötésről; a koronavírus okozta világjárvány pedig arra inthet többeket, hogy analógiát keressenek a spanyolnátha pusztításának korszaka és napjaink között. Milyen volt a világ a nagy háború előtt? A századforduló általában a modernitás kitüntetett korszaka és a magyar történelem meghatározó időszaka, egyszerre az aranykor és a vég kezdete. A természettudományok és a technika fejlődése átalakította az élet megannyi területét; a napóleoni háborúkhoz mérhető fegyveres konfliktus nem jött létre, már-már prognosztizálhatónak tűnt, hogy az ember végre moralizálódik is, és államközi viszonyait az „örök béke” jegyében rendezze be. Ugyanakkor az egyes országokban feszítő szociális ellentétek bontották meg a feltételezett harmóniát, aminek visszaállítására különböző programok születtek. Nálunk a századforduló maga mögött tudhat egy párját ritkító gazdasági fejlődést, egyszersemind kénytelen szembesülni a szociális problémákon túl a monarchiát feszítő nemzeti ellentétekkel is. A modern művészet egyik meghatározó korszaka is a századfordulóra esett, valószínűleg nem véletlenül. A modern művészetnek a múlttal való viszonya kitérítendő a hagyományok általános újra- és átértékelésévé, ami szélsőséges megvalósulásában elvezetett „a múltat végkép eltörölni” abszurditásához. Hogyan látta a századforduló önmagát, hogyan a rá következő nemzedékek, és hogyan látjuk mi a korszakot? Ez fog kiderülni az előadásokból, amelyeket az esztétörténet és a történelem-tudomány különböző területeinek művelői fognak tartani.

Farkas Attila – Kovács Dávid

Program

10.00–10.10 Bevezető: *Farkas Attila*

Társadalom- és eszmetörténet

- 10.10–10.30 *Boros János*: Befejezhetetlen múlt és befejezhetetlen jelen
- 10.30–10.50 *Kucsera Tamás Gergely*: A magyar társadalom struktúrarajza Jászi Oszkár szociológiai tárgyú írásaiban
- 10.50–11.10 *Kovács Őrs Levente*: Hová tűnt az aranykor kispolgársága?
- 11.10–11.30 *Leidinger-Demeter Kata*: Az egykekérdés a magyar közgondolkodásban a századfordulótól a Horthy-korszakig
- 11.30–11.40 Kérdések, hozzászólások
- 11.40–12.00 Szünet

Politika és irodalom

- 12.00–12.20 *Kovács Dávid*: A magyar nemzetszemlélet változásai a századfordulótól az 1930-as évekig
- 12.20–12.40 *Segesdi Gergő*: A királykérdés árnyékában – A köztársasági gondolat megjelenése a magyar politikai közbeszédben
- 12.40–13.00 *Windhager Ákos*: A holt költő szerelme, avagy a korai magyar modernitás Petőfi-képe

13.00–13.20	<i>Falusi Márton: Ady Endre befejezetlen életműve</i>
13.20–13.30	Kérdések, hozzászólások
13.30–13.50	Szünet

Tradíció és modernitás

13.50–14.10	<i>Fenyvesi Szabolcs: A moralitás és a politika különös viszonya</i>
14.10–14.30	<i>Bólya Anna Mária: A hagyományok újra- és átértékelése? – Gondolatok a tradíció kérdéseihez Nizsinszkij Tavaszi áldozata kapcsán</i>
14.30–14.50	<i>Wesselényi-Garay Andor: Befejez(het)etlen múltak – A töredezett modernitás urbanisztikai nyomai a budapesti várostesten</i>
14.50–15.00	Kérdések, hozzászólások, zárszó

Absztraktok

Boros János

filozófus, a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet tudományos főmunkatársa, a Pécsi Tudományegyetem egyetemi tanára

Befejezhetetlen múlt és befejezhetetlen jelen

Az előadó a történeti gondolkodás múlthoz való viszonyát vizsgálja, a múlt eseményeinek meghatározhatóságát, értelmezhetőségét. Mi esemény a maga korában, és mit tart egy későbbi kor korábbi eseménynek? Ugyanazt vagy mást? Lehetséges végérvényes értelmezés? Feltehetőleg nem. Ebben az esetben örök történettudományi relativizmusra vagyunk utalva? De joggal állíthatjuk, az események léteznek, nem viszonylagosak. Talán csak az értelmezésük relatív? A történeti esemény és benne a cselekvés maga nem azonos önmaga értelmezésével?

A konferencia meghirdetése után a lehető legnagyobb váratlansággal Oroszország háborút indított az európai kontinensen, Magyarország közvetlen szomszédságában. Ahogy régen mondták, a huszadik század rövid volt, mert az első világháborúval kezdődött, és az 1989-es eseményekkel ért véget. Feltehetjük a kérdést, 1989-ben már a huszonegyedik század kezdődött? Egészen 2022. február 24-ig ezt hihettük. Vajon mi kezdődik most, mi fejeződik be? Egy rövid évszázad után egy hosszú századfordulón vagyunk túl és most léptünk be a még ismeretlen huszonegyedik századba? Az előadás fő kérdése a múlt eseményeinek, eszméinek értelmezhetősége, ismeretelmélete, amely természetesen elválaszthatatlan a jelen eseményeinek és eszméinek értelmezhetőségétől és ismeretelméletétől.

Kucsera Tamás Gergely
a Magyar Művészeti
Akadémia levelező tagja, a
Széchenyi István Egyetem
és a Károli Gáspár Reformá-
tus Egyetem oktatója

**A magyar társadalom
struktúrarajza Jászi Oszkár
szociológiai tárgyú
írásaiban**

Jászi Oszkár társadalomtudományi – és ezen belül a magyar társadalom szerkezetéről írt – munkássága nehezen elemezhető és értékelhető. Jászi nem kizárólagosan a szociológia tárgyterén mozgott, illetve egész munkásságát áthatja az aktív politikai szerepvállalás (vagy az arra való készülés). Ennek következtében Jászi megítélése az esetek döntő többségében a mai napig is a politika tudományán keresztül vagy aktuálpolitikai felhanggal történik.

Jászi Oszkárrol szociológia- vagy eszmetörténeti előadást tartani nemcsak a fenti okok miatt nehéz, hanem azért is, mert önként vállalt tudományos közéletsszervezői munkája során az interpretált elméletek állandó mozgásban tartották tudományos elképzeléseit. Könnyíti viszont a kutató helyzetét, hogy ezen álláspontbeli változások napi szinten nyomon követhetőek Jászi publicisztikáin keresztül (ez a megállapítás különösen az 1919-es emigrációt megelőző időszakra vonatkozik).

Jászi egész életét végigkísérte társadalomtudományi érdeklődése – Amerikában a politikatudomány professzoraként dolgozott –, ennek ellenére nem alkotott álláspontját összefoglaló szociológiaelméleti művet, valamint elmondható, hogy a társadalomstatisztikai adatokra támaszkodó – nagyobb lélegzetvételű – írásaiban is keveredik a politológus és a(z) (eszme)történész nézőpontja a szociológuséval.

Kovács Órs Levente
szociológus, történész, a
Magyar Művészeti
Akadémia Művészetelmé-
leti és Módszertani
Kutatóintézet tudományos
segédmunkatársa

Hová tűnt az aranykor kispolgársága?

A befejezetlen múlt kérdéskörét érintő eszmetörténeti téma kiválasztásánál olyan területet próbáltam meg kijelölni, ahol valódi relevanciája van a századfordulós történeti, társadalmi jelenségek napjainkig kiható aktualitásának, fontosságának.

A XIX–XX. század fordulójára már néhány évtizeddel később is aranykorként tekintettek vissza, mint egy olyan időszakra, amikor minden a helyén volt. A „boldog békeidők” időszaka a magyar polgárosodás szempontjából is igen fontos időszak, s olyan, a történelem- és társadalomtudományok iránt érdeklődő egyénként, akinek a polgári erények és magatartásmód, valamint a jogállami értékek mindig is fontos mércét jelentettek, kiemelt fontosságú témának tartom a magyar polgárságnak – s ezen belül a kispolgárságnak – a politikai hatalomtól független értékorientációját, érvényesülésének kereteit, lehetőségeit.

Jelen előadás elsődleges célja a magyar kispolgárság „sorsának”, alakulásának a rövid felvillantása a századfordulótól napjainkig, azzal a kifejezett szándékkal, hogy dinamikus társadalomtörténetként, a folyamatra fókuszálva adjon rátekintést a magyar kispolgárság történetére, jelenkori tendenciáira.

Leidinger-Demeter
Kata
történész

Az egykekérdés a magyar közgondolkodásban a századfordulótól a Horthy- korszakig

A XIX. század második felétől kezdve szokatlan jelenség lépett fel a baranyai parasztság körében, amelyet az évről évre csökkenő tendenciát mutató születésszámok jeleztek. Az erről készült legkorábbi feljegyzést Baranya vármegyei főorvos, Hölbling Miksa jegyezte fel 1845-ben. Néhány évtizeddel később már közbeszéd tárgya az Ormánságban pusztító „egyke”, amely a nemzet jövőjére nézve is veszélyes következményeket hordoz magában. A századforduló környékén megkezdődik az egykekérdés erkölcsi és gazdasági okainak feltárása, a magyar szellemi életben viszont csak az 1920-as években kezd szélesebb körű érdeklődést kiváltani. A téma vizsgálata során olyan szempontok merülnek fel, mint a földbirtokreform szükségessége, a magyar társadalom vezető rétegeinek felelőssége, a felemás polgárosodás megítélése, valamint az idegen népek térnyerése az üresedő magyar falvakban. A népi írók nemzeti ügyként tekintettek az egykekérdés megoldására, írásaikkal hamar a figyelem középpontjába terelték a problémát. A népiek egykezézésről vallott nézetei azonban eltérőnek bizonyultak, ezt talán Kodolányi János és Kovács Imre felfogása közti különbség szemlélteti a legjobban. Az előadás a századfordulótól kezdődően az 1930-as évek végéig kialakult szempontokat és állásfoglalásokat mutatja be, különös tekintettel a népi írók témáról írt gondolataira.

Kovács Dávid
történész, a Károli Gáspár
Református Egyetem
egyetemi docense, a
Magyar Művészeti
Akadémia Művészeti
Ösztöndíjprogramjának
ösztöndíjasa

**A magyar nemzetszemlélet
változásai a század-
fordulótól az 1930-as évekig**

Az előadás témája a századfordulós Magyarországon a közgondolkodást uraló nemzetszemlélet tartalmi rekonstrukciója, illetve ezen nemzetszemlélet – a háború és Trianon nyomán bekövetkezett – átalakulásának bemutatása. A vizsgálódás ezen metamorfózis két lényegi vonására helyez különös hangsúlyt. Az egyik vonás abban a törekvésben rajzolódott ki, amely nem elsősorban az államból értelmezte, hanem annál elementárisabb és attól független társadalmi formációnak tekintette az etnikai-nyelvi közösséget. Szabó István történész 1943-as tanulmányában a háború utáni szemléletváltást két évtized távlatából úgy jellemezte, hogy „a magyarságnak, mint népnek már-már elködösült vonásai élesedő vonalakkal” rajzolódtak ki, szemben a XIX. század második felével, amikor az a politikai nemzet mellett „hangsúlytalan” volt. Az átalakulás másik vizsgált vonása a nemzeti önképhez kapcsolódik. A „trianoni trauma” fogalmával jelölhető egyéni és kollektív történelmi tapasztalatok, amelyek a közösségnek a „történelem rémületével” szembeni kiszolgáltatottságára és tehetetlenségére mutattak rá, egyben a magyarság önképét is módosították. A századforduló hangsúlyosan önidealizáló nemzet-karakterológiáival szemben Trianon után erősödött meg a közfelfogásban a „faji öntudatában” és közösségi szolidaritásában gyenge magyarság önképe.

Segesdi Gergő

történész, a Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának doktorandusza, a *KRE-DIT* online tudományos folyóirat főszerkesztője

A királykérdés árnyékában – A köztársasági gondolat megjelenése a magyar politikai közbeszédben

A századelő Magyarországon a Nagy György vezette köztársasági mozgalom formájában megjelent a köztársasági gondolat. A mozgalom nyíltan hirdette az államforma megváltoztatásának a szükségességét. Nagy Györgyék azonban hamar szembetaláltak magukat a hatalommal, amely a törvényi szabályozás eszközével is fellépett ellenük. A mozgalmat igyekeztek ellehetetleníteni. 1914–1918 és az azt követő néhány év azonban a magyar történelem fontos cezúrái. Egy vesztes világháború után a nemzet olyan változásokat élt át, amelyet korábban aligha tartott elképzelhetőnek. Véget ért a Habsburgok uralma Magyarországon, valamint, ha csak rövid időre is, de megváltozott az ország államformája. 1918 novemberében kikiáltották a Magyar Népköztársaságot. Nem sokkal később pedig 1919 márciusában létrejött a Magyarországi Tanácsköztársaság. Ugyanakkor sem a Károlyi-féle népköztársaság, sem pedig a kommunista tanácsköztársaság nem tartott sokáig. Horthy Miklós hatalomra kerülése és kormányzóvá választása után az ország visszatért a királyság ősi államformájához. Az államforma kérdése látszólag lezárult. Úgy tűnt, vita egyedül a trón betöltése kapcsán alakult ki a legitimista, valamint a szabad királyválasztó tábor között. A köztársasági propagandát pedig törvény tiltotta. Mi történt ugyanakkor a köztársasági gondolattal és annak képviselőivel Magyarországon? Teljesen eltűnt a magyar közbeszédből vagy netán hogyha csak egyfajta bűvópatakként is, de jelen volt?

Windhager Ákos
művelődéstörténész,
a Magyar Művészeti
Akadémia Művészet-
elméleti és Módszertani
Kutatóintézet tudományos
munkatársa, a Pázmány
Péter Katolikus Egyetem
óraadó oktatója

**A holt költő szerelme,
avagy a korai magyar
modernitás Petőfi-képe**

A korai magyar modernitás kulcsteljesítménye, hogy sikeresen írta újra az öröklött romantikus nagytörténeteket (a magyarság eredete, nyelve, zenéje, irodalma és építészet; az ország területi integritása és politikai berendezkedése). Az önmeghatározást adó legfrissebb nagytörténet az 1848–1849-es szabadságharc volt. Annak újra- és újraelbeszélése igen korán elkezdődött, de meglepő módon a nemzeti oldalról jövő dekonstrukciója is. A kiegyezés korának legkedveltebb magyar szerzője 1850-ben még az egyik borsodi folyó nevét használta, hogy a *Csataképeket* kiadja, de a következő esztendőben, amikor értesült arról, hogy költőbarátja özvegye ismét férjhez ment, horrorba hajló satírával felelt. A nyilvánosság előtt elkövetett becsületsértést később megbánta, s megkövette az asszonyt. A szabadságharccal kapcsolatban azonban a későbbiekben árnyalt látásmód jellemezte. A kiegyezést meghirdető osztrákból magyarrá vedlett földbirtokosról szóló regényével egy időben (1862) jelentette meg az első 1848-as nagyeposzt, amelyben a közéleti módik változékonyságára hívja fel a figyelmet. Az Erzsébet királynéval való maradandó emléktalálkozást (1869) követően három fiútestvér szemszögéből ábrázolja a harcokat, majd sci-fiként ábrázolja. A halála évében megjelent regényében a zsidó emancipáció terhei felől tekint vissza 1849-re, végül utolsó szövegében az általa több ízben

javasolt a civilizációból való kivonulás mellett teszi le a voksát. Egy óceáni szigeten élő remete így fakad ki a látogatójának: „Ki az a haza? A dobszóra felvonuló hadcsapatok? A huzakodó pártok? A munkaképtelen parlamentek? A gyűlöletszító nemzetiségek? Az elégedetlen munkástömegek?” Bár a látogató végül kimondja, hogy „a földi hazát nem tartja meg más, mint a hősi vitézség”, annak érvényességét a korábbiak legalábbis kérdésessé teszik. A magyar függetlenség mellett elkötelezett világhírű magyar zeneszerző, akit német kortársai gyávasággal is megvádoltak, zeneművekkel siratja el az (újra) elvesztett függetlenséget. Ám a csatatéren elhunyt költőóriáshoz neki is kettős a viszonya. Előbb az említett szatírárt zenésíti meg melodramaként, majd a szöveget elhagyva siratóvá alakítja át komor hangú, a kortársakkal igen kritikus ciklusában. Az előadás tehát bemutatja, hogy 1848–1849 nagytörténete miként változott, különös tekintettel a korabeli magasművészetben megjelenő Petőfi-kép újraírásaira.

Falusi Márton

költő, író, a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet tudományos főmunkatársa, a *Magyar Művészet* főszerkesztője

Ady Endre befejezetlen életműve

Ady Endre költészete, szépprózája és publicisztikája egyszerre alapozza meg a modern magyar politikai identitást, egyúttal kezdeményezi – akár a vele való radikális szakítás révén – a magyar költészettörténet későbbi szemléletmódjait. Vagyis Ady Endre életműve mai nézőpontunkból mintegy megelőlegezi vitáinkat, fogalomhasználatunkat, cselekvési mintá-

inkat, a közösségi létmód értékes valóságát, a kollektív identitás különféle alakzatait. Az előadás – összekapcsolva a politikafilozófiai és a líratörténeti narratívákat – ennek a felismerésnek a rövid bemutatására vállalkozik.

Fenyvesi Szabolcs

filozófus, doktorandusz, a Pécsi Tudományegyetem Filozófia Doktori Iskola hallgatója

A moralitás és a politika különös viszonya

A századfordulóra a nyugati kultúra, némi maradványtól eltekintve, a nullaig züllött. A naturalizmus az ember állattá csupasztásával, valamint a relativizmus és az individualizmus az egész szem elől tévesztésével magát az embert tette embertelenné, mindez végképp utat nyitott ahhoz, hogy az élet minden területe alól kicsússzon a talaj. Nem kivétel a politika sem, de mivel sohasem ártatlan gyermekek játéka volt, a modernitás csupán csak kibontakoztatta (és mára már sokak számára nyilvánvalóvá tette) azt, hogy a politikai eszmék többnyire pontosan fordítva mutatnak túl önmagukon, mint ahogyan azt elváránk: nem a moralitás felől határozzák meg magukat, hanem ezt igyekeznek magukhoz igazítani, kihasználva abszolút mivoltát, de elegánsan megfélelmezve a perspektivikusságáról és megismerésének nyitott útjáról. A pragmatikus hozzáállás miatt a politika végül is szellemi értelemben üres formalizmussá, gyakorlati értelemben egyszerű voluntarizmussá aljasodik, az előadás erről kíván szólni.

Bólya Anna Mária
zeneelmélet- és tánc-
történettanár, a Magyar
Művészeti Akadémia
Művészetelméleti és Mód-
szertani Kutatóintézet
tudományos munkatársa,
a Magyar Táncművészeti
Egyetem egyetemi
docense

A hagyományok újra- és átértékelése? – Gondolatok a tradíció kérdéseihöz Nizsinszkij Tavaszi áldozata kapcsán

Egy kultúra hanyatlásának Dawson által vázolt folyamatai, az urbanizáció, a város és a földművelő paraszti világ közötti szakadék mélyülése, az újrabarbarizálódás, egyszerűen az agrártársadalom alapjától való elválás, vagyis a „kultúra” szó eredeti, majd metaforikus jelentésének egymástól való eltávolodása. Dawson modellje hatékonyan magyarázza azt, hogy miért kívánta a XX. század művésze visszaidézni az archaikus agrártársadalom archaikus szokáselemeit. Ennek egyik máig közsímet példája a *Tavaszi áldozat* című 1913-as összművészeti produkció. Az előadás azt vizsgálja, hogy kifejezetten Nizsinszkij koreográfiája, illetve a zene-tánc viszony mennyiben utal a fent leírt tradíció elemeire; valamint hogy a későbbi, szintén a tánc rítusváltat hangsúlyozó koreográfusok, az amerikai Ailey vagy a francia Bújart mennyiben tudta a tradíciót a dawsoni modell értelmében táncműveibe beépíteni.

Wesselényi-Garay
Andor

építészteoretikus, a Magyar
Művészeti Akadémia Művé-
szetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet tudományos
főmunkatársa

**Befejez(het)etlen múltak –
A töredezett modernitás
urbanisztikai nyomai a
budapesti várostesten**

Az előadás erős állításaként meg kívánja határozni a különbséget a topografikus és az urbanisztikai város között. A topografikus város szervesen használja a telek- és úthálózatok által nyújtott természeti adottságként rögzült mélyszerkezeteket, az urbanisztikai város viszont – felismerve a város generális problémáját – nem pusztán tervezett, hanem tervezettségé kellékalapú: olyan térbeli asszemblázs, amelynek egyes elemei szervesen illeszkednek egymáshoz a találkozási pontokon, olyasfajta töréseket eredményezve, amelyek a mai napig problematikusá teszik működtetését, használatát.

A hozzászólás második erős állítása az, hogy a mai napig legjelentősebb, öszkulturális teljesítménynek számító Lánchíd pozíciója és pesti foglalatata tekinthető annak az első urbanisztikai ősbűnnek, amely befejez(het)etlen múltak sorozatát indította el Budapest történetében.

A tanulmány célja, hogy az utópikus vagy terven maradt városfejlesztési tervek érintése nélkül csakis az urbanisztikai faktumokra támaszkodva illusztrálja azt a városfejlődést, amelyet a töredezett modernitások tettek befejezhetetlenné.

Azzal, hogy 1893-ban eldöntik a két újabb híd felépítését, megpecsételődik a város sorsa. A Ferenc József híd még jól illik 1896-ban a kialakult középkori városszerkezethez, amikor azonban 1903-ra befejezik az Erzsébet hidat, akkor a történelmi város-

központot is elbontják, megteremtve ezzel a Krúdy-regényekből ismert, de a mai napig pesti alaphangulatként osztott elégedetlenséget és hiányérzetet: a nosztalgia és az elmúlás kliséit.

MEGJELENT

MMA-MMKI.HU